

Οι μάταιες προσπάθειες

Βίβα συνομιλία του Κώστα Κριπτό με τον Ηλία Γυφτόπουλο

Τις προσπάθειες μιας μικρής ομάδας ελλήνων επιστημόνων που βρισκόταν στην Βοστώνη των ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας το '50 αφηγείται ύστερα από σαράντα σχεδόν χρόνια, το 1989, ο καθηγητής Ηλίας Γυφτόπουλος στον καθηγητή και ακαδημαϊκό Κώστα Κριπτό. Στο πρώτο μέρος που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος, πληροφορηθήκαμε τις μάταιες προσπάθειες συνεννόησης με την ελληνική πολιτεία. Στο σημερινό, δεύτερο μέρος, ο καθηγητής Γυφτόπουλος αφηγείται τις περιπέτειες των άκαρπων προσπαθειών του όταν απευθύνθηκε και στον Ανδρέα Παπανδρέου.

Ο Ηλίας Γυφτόπουλος.

ΟΙ ΕΠΑΦΕΣ ΜΕ ΤΟΝ Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ...

Γυφτόπουλος: Ο Κανελλόπουλος δεν έστειλε λοιπόν το γράμμα και ξέρεis γιατί; Δεν ξέρεις... Τον Καραμανλή τον είδα δυο φορές στην Ελλάδα. Την πρώτη με παρέπεμψε σε διαφόρους, τη δεύτερη, που επρόκειτο να φύγω, μου είπε ακόμα πιο έντονα να συναντήσω τον Ανδρέα Παπανδρέου. Πέρασα από το γραφείο του Παπανδρέου και τον αναζήτησα αλλά μου είπαν ότι είχε φύγει από την Ελλάδα. Δεν τον πέτυχα λοιπόν. Εγύρισα στην Αμερική στις 16-17 Σεπτεμβρίου και στις 21 Σεπτεμβρίου 1980 του έγραψα ένα γράμμα (Όλη σχεδόν η αλληλογραφία μεταξύ Γυφτόπουλου και Παπανδρέου είναι στα αγγλικά και εδώ παραφράζεται και συντομειώνεται) στο οποίο του λέγω ότι δεν έχω την ευχαρίστηση να τον γνωρίζω προσωπικά, αλλά έχω ακούσει για το επιστημονικό του επιτεύγμα. Παρουσιάζω τον εαυτό μου και την ιδιότητά μου, του μιλάω για το ενδιαφέρον των εδώ Ελλήνων για μια μελέτη ανθρωπίνων της Ελλάδος από το Κέντρο Διεθνών Μελετών του MIT, του προσθέτω ότι η γνώμη του θα είναι πολύτιμη, προσθέτω ακόμα ότι έχουμε γίνει κάπως ενήμεροι του εδώ χρησιμοποιούμενου οικονομικο-τεχνικού προγραμματισμού. Της γραμμής ανάλυσης, των τιμών-σκιών και άλλων μεθόδων και τον ενημερώνω για τις προσπάθειές μας για να επιτευχθεί ου-

νεργασία με την ελληνική κυβέρνηση. Επισκέφθημ την Ελλάδα και συνήντησα τον πρωθυπουργό και υπουργούς από τις 20 Αυγούστου ως τώρα, του εξηγώ ότι το πρόγραμμα δεν θα επιβαρύνει οικονομικά την κυβέρνηση αλλά θα επιδιωχθεί η χρηματοδότησή του από τα Ιδρύματα Ford και Rockefeller, του λέγω ότι προσπάθησα να τον ιδώ αλλά είχε φύγει από την Ελλάδα, ήθελα να του διαβιβάσω τους χαιρετισμούς του καθηγητή Rosensteel-Rodan που επιζητεί την συνεργασία του και προσθέτω ότι, παρά την θερμή υποδοχή στην Ελλάδα και το εκδηλωθέν ενδιαφέρον, οι καθυστερήσεις, συχνές στον τόπο μας για τέτοια θέματα, κινδυνεύουν να ματαιώσουν την προσπάθεια, όταν η θερμοκρασία για το ζήτημα αυτό πέσει. Επρόσιν λοιπόν για μένα αποτελεί ένα ιδιαίτερα επιθυμητό θέμα. Διερωτώμαι κατά πόσον θα μπορούσα να αναφέρω επί αυτού τη γνώμη σας. Περιμένω απάντησή σας.

Όπως, ενώ στις 21 του έστειλα το γράμμα, αμέσως στις 23 πήρα μια απάντηση ήταν ευγενέστατος. Λέγει πόσο χαίρεται για το γράμμα μου και πόσο λυπάται που χαθήκαμε στην Ελλάδα. Συμπληρώνει ότι έχει ακούσει για μένα και για τα επιστημονικά μου επιτεύγματα και προσθέτει πόσο χαίρεται που υπάρχουν Έλληνες επιστήμονες στο MIT, που θέλουν να εργασθούν για την

ανάπτυξη της Ελλάδος και οι οποίοι έχουν γνώση των συγχρόνων μεθόδων προγραμματισμού. Μετά αναφέρει τις συζητήσεις με τον πρωθυπουργό, που του ζήτησε να υποβάλλει ένα σχέδιο για την δημιουργία ενός Κέντρου Οικονομικής Έρευνας και Προγραμματισμού (ΚΕΠΕ) που θα λειτουργήσει στην Ελλάδα υπό την αιγίδα της Ακαδημίας Αθηνών και θα διοικείται από τριμελή επιτροπή ακαδημαϊκών. Θα έχει έλληνα διευθυντή και 5-10 έλληνες οικονομολόγους και τεχνικούς εμπειρογνώμονες. Η ελληνική κυβέρνηση συνήνεσε στην επιχορήγησή του Κέντρου με 50.000 δολάρια και η αμερικανική προέβλεπε στην Ελλάδα θα κάνει κάθε προσπάθεια για να εξευρεθούν άλλες 50.000 δολάρια σε ελληνικές δραχμές.

[Εδώ μιλάμε για 100.000 δολάρια και 10 ανθρώπους. το δικό μας πρόγραμμα ήταν για εκατομμύρια δολάρια, 50 ανθρώπους εδώ και 150 στην Ελλάδα!]

Συνεχίζει ότι το Τμήμα Οικονομικών του Πανεπιστημίου στα Berkeley ήρθε επισήμως σε επαφή με τα Ιδρύματα Ford και Rockefeller και σύντομα θα γίνουν σχετικές διαπραγματεύσεις. Βέβαια είναι δυνατόν το Τμήμα Οικονομικών του Berkeley να χρησιμοποιήσει τους Έλληνες επιστήμονες του MIT παρά το Τμήμα έχει την τυπική ευθύνη για τις διευθετήσεις και τις αναθέσεις

έργου στην Ελλάδα. Παρακαλεί να έχει τις απαντήσεις μου όσο το δυνατόν ταχύτερα. Προσθέτει ότι του εξηγήθη να διευθύνει το Κέντρο και έχει δεσμευθεί να μείνει στην Ελλάδα για 2-3 χρόνια. Ακόμη είναι αβέβαιες οι τελικές διευθετήσεις για το Κέντρο.

... ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΓΑΖΙ ΤΟΥ ΚΕΠΕ

• Το θέλει αλλά λέγει καθαρά ότι έχει δικό του μαγαζί.

Γυφτόπουλος: Ναι έχει το δικό του, αλλά βέβαια γνώριζα ότι το δικό του μαγαζί δεν έφερνε εις πέρας αυτά τα πράγματα. Προτείνει συνεργασία αλλά εγώ δεν την ζητάγα αυτού του είδους την συνεργασία. Θέλω μια συνεργασία με το Κέντρο του ΜΙΤ, όχι με εμάς. Εν πάση περιπτώσει του απαντώ στις 8 Οκτωβρίου ότι είμαι ευτυχής που έλαβα το γράμμα του και τις ειδήσεις για την ίδρυση του ΚΕΠΕ. Η γνώμη μου είναι ότι ο οικονομικός προγραμματισμός είναι αγαθό εν ανεπαρκεία στην Ελλάδα και είναι ευχάριστο που διασφαλίζεται με την βοήθεια ανθρώπου που έχει τις δικές του ικανότητες. Όλοι εδώ στο ΜΙΤ πιστεύουν ότι υπό την εμπνευσμένη και καθοδήγηση θα συντελεσθεί μια σημαντική συμβολή σε αυτόν τον τομέα. Και εμένα μου ζήτησε ο πρωθυπουργός μια πρόταση για τον Πυρηνικό Κέντρο Έρευνών και τους εκπαιδευτικούς του στόχους. Ασχολούμαι τώρα με την σύνταξη αυτού του σχεδίου. Τώρα έρχομαι σ' ένα σημείο που είναι για μένα σσφές. Από το γράμμα σας καταλαβαίνω ότι ο κύριος στόχος του ΚΕΠΕ είναι η μελέτη της ελληνικής οικονομίας στην ολότητά της και η μακροχρόνια οικονομική-επιστημονική και τεχνική ανάπτυξη με τη βοήθεια της οικονομικής θεωρίας. Είναι όντως έτσι, μπορείτε να μου το επιβεβαιώσετε το ταχύτερα; Ο λόγος που με απασχολεί αυτό το θέμα είναι ο ακόλουθος. Οι έλληνες επιστήμονες στο ΜΙΤ πιστεύουν ακράδαντα ότι μια επιστημονική ανάπτυξη είναι απολύτως απαραίτητη για την Ελλάδα. Για αυτόν το λόγο με τόση επιμονή βελήσαμε να πείσουμε το Κέντρο του ΜΙΤ να αναλάβει αυτήν τη μελέτη. Παράλο που νομίζουμε ότι αποτελεί σημαντικό βήμα το ότι συνήνεσε το Κέντρο να συνεργασθεί με διάφορες ελληνικές υπη-

ρεσίες για την διαμόρφωση ενός σχεδίου χωρίς οικονομική επιβάρυνση της ελληνικής κυβερνήσεως ουδόλως. Θεωρούμε ότι το Κέντρο του ΜΙΤ είναι το μόνο στον κόσμο που έχει αυτήν την δυνατότητα. Το μόνο μας μέλημα είναι η μελέτη να παραχθεί από μια ομάδα ανθρώπων με τις αναγκαίες προδιαγραφές. Αν θέλετε να αναλάβετε μια μελέτη της ευρύτητας και του μεγέθους που προδιέγραφα θα είμαι ευτυχής να αφήσω το ζήτημα στα χέρια σας για να συνεχίσετε τις διαπραγματεύσεις μεταξύ της ελληνικής κυβερνήσεως και του Κέντρου του ΜΙΤ. Αν όμως δεν αντιμετωπίζετε μια τέτοια ευρύτητας μελέτη κατά τον γυρισμό

**Τώρα εμείς, παιδιά, εδώ δεν
ξέραμε τίποτα για την
Κυβέρνηση, ούτε ξέραμε για
τους ανθρώπους, για την
πολιτική ζωή, και αρχίσαμε να
σκεφτόμαστε τι μπορούμε να
κάνουμε για να προχωρήσει η
δουλειά.**

σας στην Ελλάδα, πιστεύω ότι η προεργασία που κάνω εδώ πρέπει να συνεχισθεί και θα μπορούσε να επωφεληθεί πολύ από την δική σας υποστήριξη. (Τα είπα καθαρά τα πράγματα. Για τεχνικο-οικονομική μελέτη έχω μια συγκεκριμένη θέση).

Ο Rosenzweig-Rodan έχει σκοπό να κινητοποιήσει τους καλύτερους οικονομολόγους και τεχνικούς στον κόσμο για τη μελέτη σε συνεργασία με τις ελληνικές υπηρεσίες. Αν θα θέλατε να διευκολύνετε αυτές πιστεύω ότι θα είναι δυνατόν να παραχθεί το βέλτιστο και μέγιστο έργο. Θα έρθω στην Καλιφόρνια μέσα στους δυο προσεχείς μήνες και θα προσπαθήσω να σας συναντήσω.

ΟΙ ΑΤΕΛΕΙΟΤΕΣ ΠΑΛΙΝΔΡΟΙΣ

Μου απάντησε αμέσως, ήταν τρομερός. Στις 6 Οκτωβρίου έστειλα το

γράμμα μου, στις 8 Οκτωβρίου απήντησε! Ευχαριστεί για το γράμμα μου και την εμπιστοσύνη που του δείχνω. Είναι σε υπερδιέγερση αναλογίζομαι την επάνοδό του στην Ελλάδα και τι μπορεί να προσφέρει για την ανάπτυξη της. Χαίρεται που δεν νιώθει μόνος αφού τα ίδια αισθάνονται και οι Έλληνες του ΜΙΤ καθώς και 2-3 οικονομολόγοι ελληνικής καταγωγής στην Καλιφόρνια. Στα σημαντικά θέματα που ετέθησαν στο γράμμα μου απαντά ως εξής. Το ΚΕΠΕ έχει ακριβώς σκοπό αυτόν που περιέγραφα στο γράμμα μου (εξώ ο Γυφτόπουλος παρατηρεί ότι τούτο δεν αληθεύει όπως περιγράφεται στον δημοσιευθέν Νόμο ίδρύσεως του ΚΕΠΕ). Σύμφωνα με τον ιδρυτικό Νόμο το ΚΕΠΕ θα περιλαμβάνει ένα τμήμα τεχνικού προγραμματισμού, ένα άλλο για την ανάλυση δραστηριοτήτων και γραμμικό προγραμμασμό με προσωπικό στατιστικούς και κοινωνιολόγους-οικονομολόγους και ένα τρίτο διοικητικό. Είναι ευτυχής που ασχολούμαι με το Κέντρο Ατομικής Ενέργειας και μου εμπιστεύεται ότι του ζητήθηκε να διευθύνει το ΚΕΠΕ, πρόταση που απεδέχθη. Για τούτο θα φύγει στον Ιανουάριο ώστε να προωθηθεί τα σχέδια. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν θα υπάρξει συνεργασία με το Berkeley.

Του απήντησα στις 24 του μηνός διώτι από τις 10 ταξίδεμα εντός των ΗΠΑ. Χαίρομαι που το ΚΕΠΕ θα αρχίσει την λειτουργία του από τον Ιανουάριο και θα αναλάβει τέτοιας ολικής μελέτες. Θα βρίσκομαι στην Καλιφόρνια τον Δεκέμβριο και μόλις έχω τις ακριβείς ημερομηνίες θα σας ειδοποιήσω για να σας συναντήσω. Ακολούθως του γράφω στις 15 Νοεμβρίου ότι έρχομαι στην Καλιφόρνια στις 11 Δεκεμβρίου και θα φύγω από εκεί στις 15. Μου απαντά αμέσως και μου δίνει συνάντηση στο ξενοδοχείο στις 11 Δεκεμβρίου.

Στις 18 Δεκεμβρίου παίρνω γράμμα από τον Δούση: «Μαζί με τις ευχές μου και δυο γραμμές για να σας πω πόσο λυπούμαι που η αισιόδοξα μου για την ταχεία προώθηση του όλου θέματος της συνεργασίας του ΜΙΤ με το Υπουργείο Συντονισμού δεν επαληθεύθηκε πλήρως. Θέλω εν τούτοις να σας διευ-

Ο Παναγής Παπαλιγούρας.

κρινώ ότι εις όλας μου τας εποχές δεν συνάντησα ουδεμίαν άρνησιν και ότι πρόκειται απλώς περί αναβολής η οποία σφεδεται εις τας τρομεράς ασχολίας των ειδικών λαμβανόντων τας αποφάσεις. Ελπίζω ότι η αναβολή αυτή δεν θα μετριάσει τον ενθουσιασμόν σας και ότι σύντομα θα δοθεί η ευκαιρία για την χρησιμοποίησιν των υπηρεσιών του MIT και των συμβολών των Ελλήνων επιστημόνων του εξωτερικού των οποίων η χώρα μας έχει ανάγκη. Θα σας ξαναγράψω επίσης μόλις έχω νεώτερα».

Στις 20 Δεκεμβρίου γύρισα από την Καλιφόρνια. Τον Ανδρέα Παπανδρέου είδα στις 11 Δεκεμβρίου από τις 4 μ.μ. ως τις 11 το βράδυ. Το πρώτο γράμμα μου της 20 Δεκεμβρίου περιγράφει τι διημέφθη: «Ήταν πολύ ευχάριστο να ακούσω από σας για το ΚΕΠΕ και λυπούμαι που δεν μπόρεσα να σας συναντήσω και πάλιν λόγω υποχρεώσεων αλλά ελπίζω να γίνει στο μέλλον. Εσωκλείω ένα αντίτυπο ανακοινώσεως που εκάμαμε σε ένα συνέδριο για την οικονομική έρευνα των υπό ανάπτυξη χωρών τον περασμένο Αύγουστο στο Ισραήλ με συγγραφείς τους Μάριο Μωυσή, Αρσένη, Καραμπατά και Γυφτόπουλο. Αναμένω με ανυπομονησία την περίληψη της συνομιλίας μας και ποια νομίζετε ότι πρέπει να είναι η πορεία που θα ακολουθήσει ως προς την συνεργασία με το Κέντρο του MIT. Μετά το γυρισμό μου από τον Άγιο Φραγκίσκο είχα μια μακρὰ συνομιλία με τον καθηγητή Ροδερ. Μου είπτε λεπτομέρειες της συνομιλίας σας με το Ίδρυμα Φορντ κ.λπ. Και αυτός νομίζει ότι η μεγαλύτερη απόδοση του Κέντρου σας θα επιτευχθεί με μια μακροχρόνια προσπάθεια προγραμματισμού τεχνικο-οικονομικού με χρήση συγχρόνων μεθόδων. Επιτρέψατέ μου να προσθέσω μερικές επιπρόσθετες σκέψεις. Μου φαίνεται πολύ σημαντικό να γίνουν βήματα προς την κατεύθυνση να πεισθεί η ελληνική κυβέρνηση να υποστηρίξει την

ιδέα μιας συνεργασίας με το Κέντρο του MIT στην περιοχή του προγραμματισμού μετά την άφιξή σας στην Ελλάδα. Ανόμη ισχύει η πρόταση από μέρους του MIT και θα ήταν κρίμα να χαθεί στην περίπτωση που το Κέντρο δημιουργήσει δεσμεύσεις με άλλες χώρες. Είμαι βέβαιος ότι με τη επιστημονικό κύρος σας και με τη εμπειρία σας θα πείσετε τον πρωθυπουργό και θα κατορθώσετε να συνασπίσετε όλες τις ελληνικές υπηρεσίες για την επίτευξη του κοινού στόχου. Μόλις δώ τα συμπεράσματα και τις προτάσεις σας, θα γράψω στον κ. Τσάτσο, Ποταμιάνο, Χέλημη κ.ά. μνημονεύοντας την συζήτησή μας και την αμόριβα αποδεκτή συμφωνία μας. Εύχομαι καλά Χριστούγεννα κ.λπ.»

• **Δηλαδή είχατε συμφωνήσει;**

Γυφτόπουλος: Λοιπόν κοιτάξε τι συνέβη σε αυτήν την συνομιλία 6-7 ωρών. Τις 2-3 πρώτες ώρες μου έλεγε τις πορατηρήσεις του για την Ελλάδα, στην οποίαν γύρισε μετά από 22-23 χρόνια κατά τα οποία έλειπε στο εξωτερικό, τι ανάγκες είχε η οικονομία και πως όλος ο κόσμος του έλεγε κάθε τόσο «κι τώρα, κύριε Παπανδρέου, πότε θα μπειτε στην πολιτική;» και αυτός τους έλεγε πως δεν πρόκειται να ανακατευθεί ποτέ του στην πολιτική. Ε, αφού πέρασε αρκετή ώρα και γνωριστήκαμε λιγάκι άρχισα να του λέγω και εγώ για το Κέντρο του και αμέσως μου περιέγραψε τι του είχε υποσχεθεί ο πρωθυπουργός. Εγώ τα ήξερα όλα αυτά γιατί μου τα είχε πει ο ίδιος ο πρωθυπουργός προφορικά αλλά είχα και στα χέρια μου το σχέδιο Νόμου, το οποίον είχα μελετήσει λέξη προς λέξη και είχα πεισθεί ότι η πρότασή που του έγινε ήταν οπουδαιία μιν αλλά όχι για το σκοπό που είχαμε εμείς στο μυαλό μας, δηλαδή για άμεση εφαρμογή, ότι δηλαδή ήταν θεωρητική.

• **Έλεγε όμως για προγραμματισμό στο ΚΕΠΕ.**

Γυφτόπουλος: Έλεγε αλλά σαν ένα θέμα με το οποίον ασχολούνται οι οικονομολόγοι όταν πρέπει να αναπτύξουν την θεωρία τους. Όχι σαν άμεση εφαρμογή. Δεν ήταν άμεση εφαρμογή, αυτή ήταν η διαφορά. Αυτό νομίζω και είμαι πεπεισμένος. Άλλωστε και η εξέλιξη

του Κέντρου το αποδεικνύει. Το Κέντρο δεν έχει συμβάλει ούτε ένα γιώτα. Ήμουν πεπεισμένος ότι δεν θα έκανε αυτό που ήρθε να γίνει με το MIT. Άκουσε να σου πω πως εξελίχθηκε η συζήτηση. Αφού μου τα είπτε όλα αυτά ήρθε η σειρά μου να μιλήσω. Ξέρετε κύριε Παπανδρέου, του λέω, είμαι ενήμερος για την προσπάθεια που κάνετε και την πρόταση που σας έκανε ο πρωθυπουργός. Αλλά νομίζω ότι το MIT προτείνει κάτι διαφορετικό - και υπάρχουν πολλά σημαντικά στοιχεία της διαφοράς. Το πρώτο είναι ότι θα υπάρχουν ομάδες μελέτης και στις ΗΠΑ και στη Ελλάδα από όλες τις υπηρεσίες, των οποίων η υποχρέωση θα είναι να ασχολούνται με αυτό το πρόβλημα. το Υπουργείο Συντονισμού, το Υπουργείο Εμπορίου και σε τέτοια πράγματα θα υπάρχει και μια ομάδα και θα ανταλλάσσουν επισκέψεις και στοιχεία και σκέψεις. Και δεύτερο χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ο μεγάλος αριθμός των ατόμων. Εδώ δεν μιλάμε για ένα δυο ή δέκα άτομα αλλά άνω των 100 και από τα δύο μέρη. Και αποκλειστικός σκοπός θα είναι η εφαρμογή, όχι απλώς να μελετηθούν μέθοδοι που μπορούν να χρησιμοποιηθούν γι' αυτόν τον σκοπό. Και η εντύπωσή μου είναι από το Νόμο, που έχω διαβάσει και που έφτιαξαν για σας, ότι έχετε μια δυο θέσεις μόνο για οικονομικό προγραμματισμό και δεύτερον η έμφασις είναι περισσότερο στο επιστημονικό μέρος και όχι στο εφαρμοσμένο. Και Κώστα μου, με όλην την ειλικρίνεια της ψυχής μου, εκείνη την στιγμή με διακρίνεις και μου λέει «δημιουργία δύο ομάδων, μια στις ΗΠΑ και μια στην Ελλάδα από τόσα άτομα όσα περιγράφονται και σκοπός η άμεση εφαρμογή των αποτελεσμάτων των στην ελληνική οικονομία δεν ήταν ο δικός μου σκοπός. Κύριε Γυφτόπουλε, έχετε απαλύνει δέκκα, αυτό είναι πάρα πολύ σπουδαίο πράγμα που προτείνετε και λυπάμαι που δεν το έχω σκεφθεί». Μπορεί να άλλαξε μια-δυο λέξεις, δηλαδή δεν θυμάμαι πριν από τόσα χρόνια ακριβώς τις λέξεις αλλά σε διαβεβαιώνω όσο μπορώ πιο κατηγορηματικά ότι δεν άλλαξε την σημασία των λέξεων. Ε, εγώ τότε ενθαρρύνθηκα περισσότερο. Του είπα περισσότερο πράγματα, γιατί

εντιμωσθῆναι τον εἶχα κρίνει, με τι ἄνθρωπο εἶχα να κάνω. Δηλαδή ὅτι δεν εἶχα εμπιστοσύνη σε ὅ,τι εἶλεγε. Εγώ ὅμως εἶχα τὸν ἀντικειμενικό μου σκοπό, να τον κάνω να πᾶει στον Καραμανλή και να του πᾶ «Αὐτὰ προτείνουν το ΜΙΤ, εἶναι καλά, ας το κοιτάξουμε περαιτέρω».

• Τον κατάλαβες;

Γυφτόπουλος: Βεβαίως τον κατάλαβα. Το λέω μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου.

• Πῶς τον κατάλαβες;

Γυφτόπουλος: Ε, να τον δεις καὶ ἀπὸ τὰ γράμματά του, που ἔχω λάβει. Ο τρόπος που τὰ γράφει. Γιατὶ μὰς μου τὰ λέγει ἔτσι, μὰς ἀλλιάς. Καὶ στις ἐπιστολές, ἄλλα τοῦλεγα ἐγώ, ἄλλα μου ἀπαντοῦσε. Καὶ τι μου λέει στο τέλος; Κοιτάξτε, εἶναι τόσο σπουδαία αὐτὰ που μιλήσαμε, που μάλιστα πᾶς στέπ μου θα καθῶ να σας κάνω μὴ περιδέρηση των ὁσων συμφωνησάμε. Του λέω «Κύριε Παπανδρέου ἔξομε, ἡ συμφωνία μὰς εἶναι πολὺ ἀπὸ, υπάρχει ἡ ἐπιστολή του Σιράτο, ἡ οποία θέτει δύο ὅρους. Ἀν θέλετε πᾶς στον πρωθυπουργὸ να ἀπαντήσει ὅτι δεχόμαστε τους ὅρους».

Λοιπὸν γίνεται τώρα. Ἐρχεται ἡ ἐπιστολή, 25 Δεκεμβρίου 1960. Στην οποίαν μου λέει ὅρες μᾶρες κουκουνάρες. «Εὐχαριστῶ για τὸ γράμμα σας τῆς 20ης Δεκεμβρίου. Καὶ ἐγὼ λησθήκα πολὺ δεν συναντήθηκα. Ὅπως γνωρίζετε, τὸ Κέντρο [το ΚΕΠΕ] ἔχει τώρα ἀρθεῖ καὶ βρῖκα τὴν [θετική] ἀπάντηση ἀπὸ τὰ Ἴδρυμα Ροκφέλλερ για χρηματοδότηση 500.000 δολαρίων, εἶναι ἀκόμη ἐμπιστευτικό. Ὑπὸ αὐτὲς τῆς συνθήκες εἶμαι οἰσιδόχος για τὴν ἐπιτυχία του Κέντρου. Μόλις γυρίσω στην Ελλάδα προτίθεμαι να γράψω στον καθηγητὴ Milliken διερευνώντας λεπτομερῶς τον τρόπο με τον οποίον τὸ Κέντρο του ΜΙΤ μπορεῖ να συνεργασθεῖ με τὸ Κέντρο στην Ελλάδα κάνοντας χρῆση κάποιων ἀπὸ τὰ ἐξαιρετικά στέλεχη του ΜΙΤ. Ὅπως ἔχει διαμορφωθεῖ τὸ Κέντρο στην Αθήνα ἔχει ἕνα τμήμα του που θα συζητηθεῖ με τὸ πρόγραμμα του ΜΙΤ. Ἐχει πλήρως αποφασισθεῖ ὅτι αὐτὸ τὸ τμήμα θα λειτουργεῖ σύμφωνα με τῆς σύγχρονες μεθόδους. Ἡ ἐμπειρία τῆς ομάδος του ΜΙΤ θα εἶναι ἐξαιρετικά καλοδεχόμενη. Ἐπομένως θεωρῶ ὅτι

ο καθηγητὴς Milliken θα θελήσει να διαθέσει κάποιο προσωπικό ἀπὸ τὸ ΜΙΤ για να ἐργασθεῖ στο τμήμα του ΚΕΠΕ. (Ἐγὼ δεν οὐχίτησα ποτέ με τον Παπανδρέου ὅτι τὸ Κέντρο του ΜΙΤ θα ἐστῆναι προσωπικό στο ΚΕΠΕ). Μὴ συμπληρωματικὴ δραστηριότητα μπορεῖ να ἀναληφθεῖ ἀπὸ τὸ ΜΙΤ ἀλλὰ οἱ λεπτομέρειες πρέπει να ἀποσαφηνισθοῦν με ἀνταλλαγὴ γραμμάτων μεταξὺ ἐμοῦ καὶ του Δρος Milliken. Θα προσαπῶ να δῶ τὸν πρωθυπουργὸ καὶ να ἐξηγήσω τὸ σχέδιό μου για τὴν συμμετοχή του προσωπικού του ΜΙΤ στο Κέντρο τῆς Ἀκαδημίας Αθηνῶν (Δεν μιλήσαμε για αὐτὸ τὸ πρόγρμ). Ἐχω κάβε λόγὸ να πιστεῖτε ὅτι θα δίνωται εὐμενός. (Θα ἀσχοληθεῖ τώρα ο Καραμανλῆς ἂν θα προσλάβει ο Παπανδρέου δύο ἀπὸ τὸ ΜΙΤ στο Κέντρο του! Μὰ αὐτὰ εἶναι ἀστεία πράγματα). Εὐχαριστῶ πολὺ για τὸ δημοσίευμα, θα τὸ διαβάσω καὶ θα στείλω τὰ σχόλιά μου μόλις ἔχω τον χρόνο. Σας διαβεβαιώνω πῶς ἦταν μεγάλη χαρὰ να σας συναντήσω καὶ σας στέλνω τον ἐνθουσιασμό μου για τὴν Ελλάδα καὶ τὸ μέλλον τῆς. Ἐλπίζω να ἔξασουμαντηθοῦμε στο μέλλον». Γράφει καὶ ἕνα χειρόγραφο σημείωμα, Δεκέμβριος 27: «Διάβασα καὶ ἀπελάουσα τὸ διεθὲ σας καὶ των ἄλλων συναδέλφων σας δημοσίευμα. Νομίζω ὅτι εἰσάστε στο σωστό δρόμο. Ἐσικλεῖ ἕνα δικὸ μου δημοσίευμα πολὺ σχετικό». Ἦταν ὅτι ἰταλικὰ καὶ ὅπως δεν γνωρίζω τὴ γλῶσσα δεν μπορεῖ να τὸ διαβάσω. «Ἐλπίζω να τὸ βρεῖτε ἐνδιαφέρον. Παρακαλῶ στείτε μου τὰ σχόλιά σας. Ἀπεδῶσα ὁσωτά τὴν συνομιλία μὰς στο τελευταῖο μου γράμμα. Χαιρετισμούς κ.λπ.»

AMΕΡΙΚΑΝΟΙ ἢ ΠΑΛΑΤΙ:

• Ο Καραμανλῆς καὶ ἡ κυβέρνησή ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δεν θέλανε τὴ συνεργασία με τὸ ΜΙΤ λόγω Παπανδρέου;

Γυφτόπουλος: Ὁχι, ἐμοῖα ἀπὸ τον Κωνελλόπουλο, τελικά, ὅτι τὸ κώλυμα ἦταν λόγω τῆς ἀναδείξεως των Ἀνακτόρων. Ἐπειδὴ ἡ πρωτοβουλία ἐρχόταν ἀπὸ τὴν βασιλίσσα.

• Ὁχι λόγω Ἀμερικανῶν;

Γυφτόπουλος: Ὁχι λόγω Ἀμερικανῶν. Ἐπειδὴ ἦταν ἡ βασιλίσσα. Μπορεῖ να εἶχαν ὀσο σε αὐτὴ. Ἐμεῖς δεν εἶχαμε ἄλλη πρόσβαση.

Ὁ Κωνσταντῖνος Καραφύλλης.

• Ἦταν μὴ ἐποχή που ἡ βασιλίσσα εἶχε ἀρθεῖ να...

Γυφτόπουλος: Ἄκου τώρα για τον Παπανδρέου. Γράμμα μου σε εὐτόν: «Εὐχαριστῶ πολὺ για τὸ γράμμα σας τῆς 20 & 27 Δεκεμβρίου καὶ τὸ ἀνάπτυπο που εἶχατε τὴν καλοσύνη να μου στείλετε. Δεν τὸ διάβασα γιατί ἀγνοοῦ τὰ ἰταλικά ἀλλὰ ζήτησα ἀπὸ ἐνα μεταπτυχιακὸ φοιτητὴ μου να μου τὸ μεταφράσει. Συγχαρητήρια ἀπὸ καρδίας για τὴν ἐπιτυχία σας με τὰ Ἴδρυματα Φορντ καὶ Ροκφέλλερ. Νομίζω ὅτι εἶναι ἡ καλύτερη δυνατὴ ἐπένδυση που ἔκαμαν. Δεν εἶμαι βέβαιος κατὰ πόσον ἐνοεθεῖ ὅτι τὸ γράμμα σας τῆς 25ης Δεκεμβρίου περιλαμβάνει τὴ σκόνη τῆς συνομιλίας μὰς ἢ ἀν στείλατε ἄλλο γράμμα που καθυστέρησε ἢ χάθηκε λόγω των εορτῶν. Ο τρόπος που ἀνελήφθη τὴν πολὺ εὐχάριστη συνομιλία μὰς καὶ τὴν ἀμοιβαία συμφωνία μὰς στον Ἅγιο Φραγκίσκο μπορεῖ να συνοψισθεῖ ως ἔξης: Ἀπὸ τον Μάρτιο του 1960 ἐκρεμεῖ μὴ προσφορά ἀπὸ τὸ Κέντρο Διεθνῶν Σπουδῶν του ΜΙΤ προς τὴν ἐλληνική κυβέρνησή για συνεργασία του Κέντρου με ἐλληνικές ὑπηρεσίες για τὴν ἀνάπτυξη ἐνὸς μακροχρονίου ἐπισημοτικού, τεχνικού καὶ οικονομικού σχεδίου για τὴν Ελλάδα. Ἡ προσφορά αὐτὴ ἔχει διατυπωθεῖ σε γράμμα του προέδρου του ΜΙΤ Σιράτο προς τὴν βασιλίσσα τῆς Ελλάδος. Ἐξ ὁσων γνωρίζω μέχρις στιγμῆς δεν ἔτυχε στανῆσει. Ο μόνος ὅρος που θέτει τὸ ΜΙΤ εἶναι ὅτι ἡ ἐλληνική κυβέρνησις θα ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμία τῆς να συνεργασθεῖ με τὸ Κέντρο του ΜΙΤ, θα ἐξασφαλίσει τὴν συνεργασία ποιῶν ὑπηρεσιῶν τῆς καὶ θα παρῶσει κῆθε ἠθεσὴ ὑποστήριξη για τὴν ἀναζήτηση χρηματοδότησεως ἀπὸ ἀμερικανικά ἱδρύματα. Αὐτὰ διατυπώνονται ἀσφῶς στο γράμμα του Δρος. Σιράτο καθώς καὶ σε ἕνα ἐμπιστευτικό γράμμα του καθηγητῆ Roden πριν φύγει για τὴν Ελλάδα, τὸ καλοκαίρι. Ἀντίγραφο των

γραμμικών είναι στα χέρια των κ. Πρωτοπαπαδάκη, Μάρτη, Κωνσταντίνου Τσάτσου, Αλέξανδρου Τσάτσου, Παναγιώτη Κανελλόπουλου και Χαράλαμψου Ποταμιάνου. Ένα ανεπτυγμένο επίσημο εσωκλιμακωμένο σχέδιο πλάνου με αυτήν την συνεργασία συμφωνήθηκε πλήρως όπως με την επιστολή σας στην Ελλάδα να γίνει μια εστιασμένη προσπάθεια ώστε ο πρωθυπουργός να επωφεληθεί και να στείλει απάντηση στο MIT. Η γνώμη μου είναι ότι η απάντηση πρέπει να σταλεί κατευθείαν στον Δρα. Stratton. Προς αυτήν την κατεύθυνση θα έχετε την πλήρη συμπαράσταση των κ. Κέλμη, Αλεξάνδρου και Κωνσταντίνου Τσάτσου. Παναγιώτη Κανελλόπουλου και Αθανασίου Κανελλόπουλου (του μίλησα στο γραφείο του στην εφημερίδα Το Βήμα) και πολλών άλλων τους οποίους συνάντησα κατά τη διάρκεια της παραμονής μου στην Ελλάδα τα ανάμεσα των οποίων ανέφερα κατά την συνάντησή μας. Όλοι είναι ενθουσιώδεις με αυτήν την ιδέα. γ) Ο τρόπος και οι λεπτομέρειες της συνεργασίας θα καθορισθούν μεταξύ των υπηρεσιών και του MIT μετά την έκφραση της επιθυμίας της ελληνικής κυβέρνησης. Δεν έχει γίνει μια λεπτομερής συμφωνία επί αυτού. Μπορεί να σας δώσει μια σύντομη περιγραφή το επισημοποιημένο γράμμα του καθηγητή του Rodan. Προκειμένου να αποφευχθούν παρεξηγήσεις θέλω να σταθίσω την προσοχή σας επί των σαφών διαφορών μεταξύ της διαδικασίας που προτείνει το MIT και αυτής που περιγράφετε στο γράμμα σας της 25ης Δεκεμβρίου. Πιστεύω ότι το MIT δεν προτείνει να αποσπάσει λίγο προσωπικό στο ΚΕΠΕ αλλά το ΚΕΠΕ να δρομολογήσει αυτόνομο πλήρως συνεργαζόμενο ίδρυμα. Στην Ελλάδα αυτή η δραστηριότητα μπορεί να έχει την έδρα της στο τμήμα του επιστημονικού προγραμματισμού του ΚΕΠΕ. Μόλις έχω ένα λεπτομερές σχέδιο αυτού του προγράμματος μπορεί να ζητήσουμε από Ιδρύματα να το χρηματοδοτήσουν. Αυτή νομίζω ότι είναι η σύντομη της συνομιλίας μας. Ετόνισα και τονίζω και πάλιν την ανάγκη για στενή συνεργασία μεταξύ του Κέντρου και του ΚΕΠΕ. (Προηγουμένως ήθελε να του στείλει ο Milliken 2-3

επιστήμονες, τώρα όμως ζητά συνεργασία, πράγμα που επεδίωκα να πει). Αν δεν το κάνουμε θα έχουμε διαχειρισθεί κακό τις υπάρχουσες πνευματικές δυνατοότητες. Το άλλο πράγμα που συμφωνήσαμε ήταν πόσο σημαντικό είναι να συνενώσουμε στον κοινό στόχο του επιστημονικού προγραμματισμού όλα τα κατάλληλα πρόσωπα που τώρα δουλεύουν σε αυτόν τον τομέα και που συχνά ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλον καθώς και τις υπηρεσίες προγραμματισμού στην Ελλάδα. Αυτό θα αποτρέπει μια δύναμη κρούσης, και πιστεύω, κύριε Παπανδρέου, ότι με την σημερινή σας θέση και επιστημονική αναγνώριση είδατε το μόνο κατάλληλο πρόσωπο να το επιτύχει. (Μιλού-

Παρά τη θερμή υποδοχή στην Ελλάδα και το εκδηλωθέν ενδιαφέρον, οι καθυστερήσεις, συχνές στον τόπο μας για τέτοια θέματα, κινδυνεύουν να μετακινήσουν την προσπάθεια όταν η θερμοκρασία για το ζήτημα αυτό πέσει.

σα για το Υπουργείο Συντονισμού, την Τράπεζα της Ελλάδος, και ούτω καθεξής). Βέβαια η εφαρμογή του, όπως επιστημονικά στη συνομιλία μας, θα χρειασθεί νέα νομοθετική ρύθμιση. Αισιοδοξώ ότι θα πείσετε τον πρωθυπουργό γι' αυτό. Αυτά νομίζω πως είναι τα κύρια σημεία που συζητήσαμε. Θα σας είμαι ευγνώμων αν το ταχύτερο μου λέγατε κατά πόσον παρερμηνεύσα την συζήτησή μας».

Λίγο πριν αναχωρήσει για την Ελλάδα μου γράφει, 7 Ιανουαρίου 1981 -πάντα μέσα σε δυο μέρες απαντούσε- και ευχαριστούσε για το γράμμα της 4ης Ιανουαρίου. Αντ' αυτού ως ακολούθως στη σύνοψή μου διακρίνονται δύο θέματα, θέματα ουσίας και τύπων. Ως προς την ουσία, θεωρούσε πολύ σημαντικό να κινητοποιηθεί η

εμπειρία του MIT. Η δύναμη του Κέντρου είναι στον επιστημονικό προγραμματισμό και η συνεισφορά τους στο προγραμματισμό θα ήταν ανεκτίμητη. Πρέπει να συντονισθεί η εργασία του με εκείνη του ΚΕΠΕ, που με την χρηματοδότησή του είναι ικανό να παραγάγει ένα σώμα συστάσεων που μπορεί να χρησιμοποιήσει για ένα οικονομικό πρόγραμμα. Τώρα το ΚΕΠΕ έχει ένα εκατομμύριο δολάρια. Το ΚΕΠΕ θα κάνει όλες τις προσπάθειες για να κινητοποιήσει τις πνευματικές δυνάμεις στην Ελλάδα, ώστε δεν θα περαιοριθεί σε λίγο πρόσωπα. Και έχει επίσης πρόσβαση στις ελληνικές υπηρεσίες. Υπό αυτές τις συνθήκες το πρόγραμμα του MIT θα πρέπει να διαμορφωθεί. Πρέπει να διαμορφωθεί ένας επιστημονικός προγραμματισμός από το Κέντρο του MIT σε συνεργασία με το ΚΕΠΕ. Στην Ελλάδα αυτό θα έχει ως τόπο αρμόδιο τμήμα του ΚΕΠΕ και μπορούμε να ζητήσουμε χρηματοδότηση γι' αυτό. Υπερνόμισμα και υπογραμμίζω και πάλι την ανάγκη για μια στενή συνεργασία του Κέντρου του MIT με το ΚΕΠΕ. (Τότε ήβλεπε 2-3 απεσπασμένους τώρα επιζητεί στενή συνεργασία, πράγμα που επεδίωκα και ήθελα να το πει ο ίδιος). Και τώρα ως προς τους τύπους. Ο τρόπος δράσεως στο πρόγραμμα σας διετυπώθη πριν από την ίδρυση του ΚΕΠΕ. Πρέπει τώρα να αναθεωρηθεί. Τα ακόλουθα βήματα βλέπω: Θα μιλήσω στον πρωθυπουργό για να απαντήσει στον πρόεδρο Stratton και να τον διαβεβαιώσει ότι στηρίζει την προσφορά του MIT. (Αυτό ακριβώς επεδίωκα από αυτόν! Τίποτα άλλο δεν με ένοιαζε, παράσι αυτός ενδεχόμενος ενουάξετο). Επιπλέον θα του ζητήσω να επιστημονικά προεδρο Stratton ότι το πρόγραμμα πρέπει να επιτευχθεί με την συνεργασία με το ΚΕΠΕ και οι ελληνικές υπηρεσίες πρόκειται απολύτως να συνεργασθούν. (Θαυμάσια, δεν είχα την παραμικρή αντίρρηση). Το ΚΕΠΕ υπάρχει, δεν χρειάζεται περαιτέρω νομική μεταβολή (Ανοησίες, όταν πήγε στην Ελλάδα μου έγραψε ένα γράμμα ότι χρειάζεται τροποποίηση του Νόμου). Το MIT και το ΚΕΠΕ θα ετοιμάσουν ένα πρόγραμμα και θα επιζητήσουν την χρηματοδότησή του. (Είπατε!). Θέλω να σας διαβεβαιώσω ότι

είμαι ανυπόμονος και θα κάνω ότι περνά από το χέρι μου για να ολοκληρώσω αυτήν την συμφωνία, παρακαλώ τηρήσατε επίσημο τον καθηγητή Roden για το περιεχόμενο των γράμματός αυτού. Ελπίζω να σας δω σύντομα. Δεδομένου ότι φεύγω για την Ελλάδα γράφω μου στη διεύθυνση Γκίζη 58, Ψυχικό.

ΗΤΑΝ ΠΟΛΙΤΙΚΑΝΤΗΣ

♦ Δηλαδή αλλοίξει διαρκώς:

Γυφτόπουλος: Πολιτικάντης. Λοιπόν στις 16 Ιανουαρίου 1961 του απαντώ ότι είμαι πολύ ευχαριστημένος και ότι η σύναψή του είναι εξαιρετική και αναπομονώ για να ακούσω τις καλές ειδήσεις που θα προέλθουν από τις προστάσεις του. Τίποτε άλλο. Δεν θέλω να αναμειχθώ περατζέρια. Δεν είδα ακόμη τον καθηγητή Roden αλλά θα το κάνω σύντομα. Αν νομίζετε ότι πρέπει να κάνω κάτι πείτε μου.

Αρχίσαμε μια συνήη αλληλογραφία. Δυο βδομάδες μετά, 30 Ιανουαρίου, μου γράφει ότι τον ευχαρίστησε πολύ το γράμμα μου της 16 Ιανουαρίου. Βιάζει μια καθάρη συμφωνία συνεργασίας και υπόσχεται να κάνει ό,τι αναμένεται εκ μέρους του. Είδε τον πρωθυπουργό αλλά δεν είχε τη ευκαιρία να αναφέρει αυτό το θέμα. Αλλά υπόσχεται όταν τον ξαναείδη σύντομα να του θέσει το θέμα.

Τώρα παρεμβαίνει κάτι άλλο. Μερικές κυρίες εφοπλιστών από την Νέα Υόρκη ήρθαν εδώ εκ μέρους της βασιλίσσης στην οποία είχαν πει ότι ήθελαν να χρηματοδοτήσουν υποτροφίες και η βασίλισσα τους είπε να τις ορίσετε για πυρηνικούς φυσικούς και να απευθυνθείτε στον Γυφτόπουλο να σας πει τι να κάνετε. Καταφθάνουν 4-5 με τρεις Ρολο γράς, με τις γούνες τους στο MIT. Στο γραφείο μου και μου τα λένε. «Θέλω να πω στη Μεγαλειότητα και σε σας ότι ο κλάδος της πυρηνικής φυσικής είναι δυνατός πολύ σπουδαίος και αξίζει ελληνόπουλα να τον σπουδάζουν, αλλά αν θέλετε να δώσετε υποτροφίες να τις δώσετε σε ελληνόπουλα που θα γίνουν δημόσιοι λειτουργοί και οι οποίοι ηθικά και αποδοτικά θα καθοδηγηθούν το κράτος όπως γίνεται σε προηγμένες χώρες, όπως στη Γαλλία». Πώς θα το κάνουμε αυτό με ρωτούν. «Θα σας πω, αρκεί να το δεχθείτε». Κάθουν επί τόπου μια μικρή σύσκεψη και

αποφασίζουν αυτά που τους πρότεινα. Θα διορίσετε μια επιτροπή από τον Δημήτριο Χέλμη, τον Αλέξανδρο Τσάτσο και τον Ανδρέα Παπανδρέου οι οποίοι κατόπιν διαγωνισμού θα επιλέγουν τους υποτρόφους στην Ελλάδα. Αλλά οι υποτρόφοι δεν θα παίρνουν την υποτροφία, έστω και αν ελεγχούν από την επιτροπή, αν δεν γίνουν δεκτοί σε ένα από τα δέκα καλά Πανεπιστήμια των ΗΠΑ. Γιατί δεν θέλω να πάρω υποτρόφους και να τους στείλω στο Athens Georgia να μαθαίνουν γραφομηχανή, να λένε ότι κάτι μάθανε... Και γράφω στις 9 Φεβρουαρίου στους τρεις αυτό που συμφωνήσα με τις κυρίες. Έγραφα και στην κυρία Γουλανδρή γι' αυτό. Έχω την απάντηση του Ανδρέα στις 22 Φεβρουαρίου σε επιστολόχαρτο Banque de Grèce (της Τράπεζας της Ελλάδος), όπου ήταν το γραφείο του μαζί με εκείνο του Α. Πεπελόση. Ευχαριστεί για την συμμετοχή του στη επιτροπή για τις υποτροφίες του American Hellenic Education Welcome Fund, όπως ονομάστηκε, και δέχεται να συμμετάσχει. Περ' όλον ότι είναι πολύ απησχολημένος με την οργάνωση του ΚΕΠΕ που πηγαίνει αργά. Γιασπαίρηται ότι χρειάζονται αλλαγές στη νομοθεσία (Γέλια). Ο πρωθυπουργός έχει την πρόθεση να τον βοηθήσει. Θα τον ξαναδεί σύντομα και θα έχει την ευκαιρία να του μιλήσει για την συμφωνία μας. (Νέο διαβεβαίωση!)

Νέο γράμμα του Παπανδρέου στις 29 Μαρτίου 1961. «Πολύ με συνεκίνησε το γράμμα σας της 22 Μαρτίου. Πράγματι η ελληνική πραγματικότητα παρουσιάζει τεράστιες δυσκολίες όσον αφορά κάθε προσπάθεια μεταρρυθμίσεως και αλλαγής. Εν πάση περιπτώσει δεν έχω ποσθηθεί και φροντίζω να συνεχίσω την προσπάθεια την οποία φροντίζετε και εσείς. Ελπίζω ότι σύντομως θα μου δοθεί η ευκαιρία να σας γράψω κ.λπ.» Είναι το πρώτο γράμμα γραμμένο ελληνικά, τα προηγούμενα μεταφρόστηκαν από τα αγγλικά. Στις 28 Απριλίου γράφει ότι ανέβαλε επίσημο διάβημα για τη συνεργασία μέχρι τη νόμιμη ίδρύση του ΚΕΠΕ. Χρειάστηκε νέος Νόμος που ψηφίστηκε παμψηφεί από την Βουλή. Χρειάζεται ένα νέο Βασιλικό Διάταγμα (Γέλια). Χωρίς αυτό το ΚΕΠΕ δεν θα είναι νόμιμο μέχρι

αρχές Ιουνίου. Τότε θα είναι δυνατό να εξασφαλίσω την συναίνεση για την συνεργασία. Όσο για τις υποτροφίες ο κ. Χέλμης καθυστέρησε αλλά ο κ. Τσάτσο και εγώ τον προτείναμε για πρόεδρο της επιτροπής». Και αυτό το γράμμα είναι στα αγγλικά.

Στις 25 Ιουνίου έρχεται στις ΗΠΑ εκ μέρους του Καραμανλή ο πρεσβευτής της Ελλάδος Αλέξης Λιάτης για να μου πει ότι ο πρωθυπουργός επιμένει να γυρίσω στην Ελλάδα. Ήταν δυο πράγματα, το ένα η εδρα στο Πολυτεχνείο και το άλλο στον Δημόκριτο. Και για τα δύο εγώ βρήκα πως δεν θάπρεπε να γυρίσω. Για τους εξής λόγους: Πρώτον γιατί είπα στον εαυτό μου, αν νομίζουν ότι έχω κάποια αξία γιατί δεν κάνουν ό,τι τους ζητώ. Η αξία του ανθρώπου είναι ό,τι κάνει. Έχω αφιερώσει τρία χρόνια από τη ζωή μου σε αυτό το θέμα και κανείς δεν με ακούει. Και το δεύτερο, δεν σου το κρύβω, είναι το εξής. Όταν πήγαινα σχετικά με το Πολυτεχνείο και με τον Δημόκριτο και έλεγα να το συζητήσουμε τι ακριβώς έχετε, κύριε Βογιατζή (Ο Βογιατζής ήταν Υπουργός Παιδείας), τι ακριβώς έχετε στο μυαλό σας όταν λέτε να φτιάξετε εδρα στο Πολυτεχνείο, η απάντηση που λάβαινα ήταν «Τι συζητήσεις είναι αυτές; Εσύ έχεις πλάτες, έχεις πίσω σου την Φρειδερίκη που σε υποστηρίζει. Φοβάσαι πως θα διαμορφωθούν τα πράγματα.»

Ε. ΟΧΙ ΚΑΙ ΠΑΛΑΤΙΑΝΟΣ!

Κάστα μου δεν ήταν... ούτε μισούσα ούτε είχα κάτι αντιβασιλικό... αλλά μόλις άκουσα αυτά είπα, χούρετε, Ε' αρχίσω την καριέρα μου με την ρετσινά ότι ο λόγος για τον οποίον εδιορίστηκα είναι η βασίλισσα! Την εκτιμώ, την θαυμάζω, αλλά όχι να θεωρηθώ ότι διορίστηκα από αυτήν, δεν είμαι αυλικός, και ται, τόκαφα μαχαίρι. Έτσι έκαμω και με τον Λιάτη, τον λέω είναι τώρα δυο χρόνια και έχω γίνει ρεζιλά. Νέος είμαι και επρόκειτο να προσχθώ και εγώ πηγαίνω και τους πιέζω, τον πρόεδρο, τον Chairman of the Board, τον Milliken και τους υπόδηχοι διάφορα πράγματα που δεν πραγματώνονται και έχω γελοιοποιηθεί. Και του τα αφηγοίμαι. Ο Λιάτης ενθουσιάσθηκε, μούκανε παρατηρήσεις και μου είπε να του

στείλω αντίγραφο όλων των γραμμάτων και του τόμου 'στειλά στις 27 Ιουνίου. Μου γράφει ότι τα έλαβε και θα τα διαβάσει. Φεύγει στις 28 Ιουνίου για την Ελλάδα. Μου γράφει στις 26 Ιουλίου: «Τον κοινό μας φίλο κ. Ανδρέα Παπανδρέου είδα εκ των πρώτων εις τας Αθήνας δια την προώθησιν της ιδέας διενεργείας μιας πλήρους επιστημονικής ερευνής των δεδομένων της ελληνικής οικονομίας υπό του Κέντρου Διεθνών Σπουδών του MIT. Ο κ. Παπανδρέου έχει υπό όψιν του το θέμα τούτο και εις απόδειξιν μου επέδειξε τον φάκελλον τον προς ενέργειαν που έχει στο άνω συρτάρι του γραφείου του. Πρώτον, έχει εις τον επισυνημμένον κατάλογον το folder εσημειώτα πράγματα το όνομά σας και ηκολούθη μια παύλα και Center for International Studies. Προς δικαιολογίαν του ο Παπανδρέου μου ανέφερε σειρά δυσχερειών και αντιεσοτήτων, τας οποίας εχεν να αντιμετωπίσει από της αφίξεώς του εις την Ελλάδα, μου υπεσχέθη όμως ότι θα επιληφθεί του θέματος και θα σας γράψω το ταχύτερον δυνατόν ευθύς ως δημοσιευθεί ένα εκτελεστικόν διάταγμα αναγγελίων την λειτουργίαν της υπηρεσίας του. Όταν λάβετε νέα του έχετε την καλωσύνην να με τηρήσετε εφημέριον».

ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ, ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ...

Πάλι ενθουσιάζομαι εγώ, του έγραψα την 1 Αυγούστου και τον Αύγουστο αυτήν την φορά αποφασίζω να πάω στην Ελλάδα με επιθυμία να μην δω κανένα από όλους αυτούς, μη κάνω. Πράγμα που και έκαμα. Εκτός ενός ανθρώπου, γιατί νόμιζα ότι ακόμη ήταν ακαδημαϊκός και συνάδελφος, τον Ανδρέα Παπανδρέου. Του τηλεφώνω και αμέσως την επομένη μου λέει να πάω στο γραφείο του στην Τράπεζα της Ελλάδος. Και μάλιστα μόλις μπήκα ήρθε και ο Πεπελάσης. Επί μιάμιση ώρα λέγαμε διάφορα πράγματα, πολύ ευχάριστα. Εγώ άρχισα να ασπάζομαι άσχημα, να παίρνω την ώρα αυτών των ανθρώπων, μιάμιση ώρα, να κάνουμε φιλολογική συζήτηση πως είναι ο καιρός στην Ελλάδα. Σε μια στιγμή του λέω «κύριε Παπανδρέου, δεν θέλω να σας ενοχλώ περισσότερο, τι έγινε με την υπόθεσιν του MIT;» «Α! Ξέρετε, κύριε Γυφτιάκου, τι πρέπει να κάνετε.

Να γράψετε στον φίλο σας του MIT να μου στείλουν ένα γερσίτι τα θέματα τους ενδιαφέρουν, να δω αν ενδιαφέρονται και μέσα να έχουμε κάποια συνεργασία» Έμεινα. Του λέω «κ. Παπανδρέου, με ποιους φίλους μου;» «Α! μου λέει με συγχωρείτε, δεν είναι σωστό αυτό που είπα. Ξέρω πολύ καλά ότι χωρίς εσάς δεν γίνεται τίποτε. Θα περιμένουμε να τελειώσετε τις διακοπές σας και να πάτε εσείς στη Βασιλίκη και να μου γράψετε εσείς τα θέματα σας ενδιαφέρουν και να βρούμε ποια είναι τα κοινά μας ενδιαφέροντα για να αρχίσουμε μιά στανή συνεργασία». Εκείνη τη στιγμή έσπασα πια, ο σεβασμός μου για τον καθηγητή και το σπουδαίο Department εξατμίσθησαν και άρχισα με μεγάλη αυθάδεια και αναίδεια να γελάω, δηλαδή να χάζομαι και να γελάω. «Γατί γελάτε;» μου λέει αυτός. «Κύριε Παπανδρέου, επέβη πάλι το πρόβλημα συνεργασίας σας των φίλων μου ή εμένα;» «Η θέλετε να πείτε;» «Τι θέλω να πω; Δεν υπάρχει επιστολή του Straton που πρέπει να απαντηθεί, ότι θα πηγαίνατε στον πρωθυπουργό, όπως είπατε και στον προεβουλή που ήρθε και σας είδε πριν από ένα μήνα και του δείξατε και τον φάκελλο που τον...» «Βεβαίως, μου λέει, τι καθόμαστε και χάνουμε τον καιρό μας. Εδώ αυτό είναι από τα σπουδαιότερα θέματα, ένα από τα πράγματα από τα οποία εξαρτάται το μέλλον της Ελλάδος και μεις καθόμαστε εδώ στο γραφείο μου και κάνουμε συζητήσεις και χάνουμε τον καιρό μας, αν πρέπει να απαντήσουμε. Αύριο το πρωί πρέπει να πάω στον πρωθυπουργό και να του πω ότι πρέπει να απαντήσει στην επιστολή. Τι είδους δικαιολογία έχουμε να καθυστερούμε τόσους μήνες να απαντήσουμε μια επιστολή με ένα τόσο σπουδαίο θέμα;» «Ευχαριστώ πάρα πολύ», του λέω, «γιατί σας». Και τελείωσε το θέμα. Εξακολούθησε η αλληλογραφία μας για τις υποτροφίες και κάθε τόσο μου ανέφερε τι έπρεπε να γίνει.

Η προσπάθεια του MIT εξακολούθησε και θα σας πω σε λίγο τι έγινε. Εντωμεταξύ προσέκυψε και άλλο θέμα στο οποίο ανενεμήθη, της ιδρύσεως του Πανεπιστημίου Πατρών. Ο ΟΟΣΑ είχε πραγματοποιήσει μια μελέτη για την εγκατάστασιν ενός Τεχνολογικού Ινστιτούτου σε μια από τις χώρες της Ευ-

ρώπης, ήταν ένας Χανιώτικος. Όταν το αντελήφθην είπα πως κάτι πρέπει να γίνει και να μπει στο προσκήνιο η Ελλάς και γράφω στον Ποταμίνο, ότι πρόεδρος της επιτροπής ήταν ο πρόεδρος του MIT, ο Killian το 1962, ήταν συγχρόνως President of the University και Chairman of the Board. Και του λέω «Μπαμπή, αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να πέσουμε δίπλα στον Killian και επειδή ξέρω ότι έχει κάνει μεγάλη εντύπωση η βασίλισσα στο MIT, να τον καλέσει να τον φιλοξενήσει στην Ελλάδα, και να του σκάσετε το παραμύθι ότι η Ελλάδα θα κάνει μεγάλη προσφορά, θα δώσει οικοπέδο και αυτά, για να γίνει το Ίδρυμα αυτό στην Ελλάδα». Και έχω εδώ μια σειρά αλληλογραφίας που κανονίζει πως θα πάει ο Killian, τι είτε, τι είτε και ένας Μελάς πρεσβευτής που ήταν στη μόνιμη αντιπροσωπεία της Ελλάδος στο ΝΑΤΟ. Τι έκανε ο Ποταμίνο, πως κανονίστηκε η επίσκεψη του Killian.

[...] Προσπάθησα να προκαλέσω σε συμμετοχή όλα τα Ανώτατα Ίδρύματα και τον Δημόκριτο για πρακτικές εφαρμογές. Και εκείνο που με απασχολούσε πάρα πολύ από την αρχή, είχε εξασφαλίσει χρήματα από τον καπιμένο τον Παπαληγούρα για να αναμιχθούν επιστήμονες, κυρίως από τον Δημόκριτο με έρευνες κάποιες εφαρμογής. Από πρακτικής και επιστημονικής πλευράς είναι σπουδαία αυτά τα πράγματα. Επειδή δεν έχει κβαντομηχανική δεν σημαίνει ότι δεν χρειάζονται. Έγραφα την έκθεση στον Σπανίδη, τότε πρόεδρο του Δημοκρίτου. Έγραφα να δοθεί η πρωτοβουλία στους επιστήμονες να κάνουν αυτό που θέλουν και όχι να περιμένουν οδηγίες από την Κυβέρνηση. Και τους έλεγα ότι, βρε παιδί, δεν είναι δυνατόν να περιμένουμε τον Καραμανλή να ξέρει, αν ήξερε δεν θα ήταν πρωθυπουργός, εσείς πρέπει να πάρετε την πρωτοβουλία. Τι δεύτερη έκθεση υπέβαλα στον Καραμανλή τον Ιανουάριο του 1963. Τα πράγματα ήταν πολύ ευαίσθητα εκείνη την εποχή. Τσακώθηκα με την βασίλισσα. Ήμουν το αγαπημένο της παιδί. Αυτή δεν ήθελε θέσεις. Με κάλεσε η Φρειδερίκη να πάω στη βεράντα να την συζητήσουμε. Ήταν ενθουσιασμένη με όλα εκτός από μια πρόταση. Έλεγα ότι το

Κέντρο της Φιλοσοφίας στο Δημόκρειτο' δεν πρέπει να υποστηριχθεί, όπως μέχρι τώρα υποστηριχόταν, διότι διεπίστωσα από αινετευξίς που έκαμα με διάφορους επιστήμονες ότι όλοι είχαν βρει εκεί μια διέξοδο, στην ψευτοφιλοσοφία και δεν ερκεφάτετο κανείς να κάνει πείραμα με τον αντιδραστήρα ή στο Εργαστήριο Βιολογίας που είχαν στηθεί με δαπάνη εκατομμυρίων δραχμών. Τίποτα. Μου φαίνεται πως αποσπώ την προσοχή όλων ενώ αυτήν την στιγμή θέλουμε να αξιοποιήσουμε τις μεγάλες επενδύσεις που έχουν γίνει. Και μετά όταν εμπροδοθούν αυτά να επεκταθούμε. Επειδή όμως ήταν ιδέα της Φουσεριτικής, μου λέγει, θα την βγάλεis αυτήν την πρόταση. Στο Τατάι 15 Ιανουαρίου 1963. Παρών και ο Παύλος. «Μεγαλειότατη έμενα μου ζήτησαν την γνώμη μου και την έγγραφα και δεν έχω καμία απαίτηση να την εγκρίνουν ή να μην την εφαρμόσουν και δεν υπάρχει λόγος να την...» «Όχι», μου λέγει. «πρέπει να την βγάλεis». Ο Παύλος παρεμβαίνει «Μήπως υπάρχει μια συμβιβαστική πρόταση». Εγώ τίποτα. Και στο τέλος, τι μου λέει. «Κάνετε λάθος γιατί θα σας πολεμήσω και θα σας ανητρίψω». Το φωνάζει, σε ένα παιδάκι που ήμουν τότε, το 1963, άγνωστος μεταξυ αγνώστων, η βασίλισσα κι να πολεμήσει, σάμπως ήμουν ο πρωθυπουργός της Ελλάδος και θα μου παίρνε το Υπουργείο θα διόριζε άλλον...

• Φαίνεται και με τον Καραμανλή το ίδιο έκανε. Και το MIT.

Γυφτόπουλος: Γι' αυτό ο Καραμανλής είχε επιφυλάξεις. Μου τότε ο Κανελλόπουλος. Βέβαια δεν είχα προσπέλαση στις ελληνικές αρχές και η συγκυρία της γνωριμίας στο ταξίδι της και στην επίσκεψή της στο MIT με έκαναν να χρησιμοποιήσω αυτήν οδό αλλά όταν έφθασε εκείνη η στιγμή διεκδικήσαν οι σχέσεις μας. Μετά αρχίζει ο Παπανδρέου, πατήρ και υιός, οι οποίοι δεν ασχολήθηκαν με αυτά τα πράγματα. Ήταν και τόσο ανώμαλα τότε πλέ-

ον... Εγώ βέβαια είχα τελείως απογοητευθεί από τον Ανδρέα Παπανδρέου, δεν ήθελα καν να τον δω πια. Όταν μου έκανε αυτήν την κασορκία, περιμένουμε να απαντήσετε, να γράψετε, χωρίς εσάς δεν γίνεται τίποτα, κατάλαβα με τι άνθρωπο είχα να κάνω. Μέχρι τότε ήλπιζα, έχω καταλάβει τον χαρακτήρα του αλλά ήλπιζα, δεν είχα ιδέα πόσο ήλπιζα... Τον είδα μάλλον το '67-'68 ή '69 που ήρθε για μια διάλεξη στο MIT. Είπαμε καλομέρα. Καμά επαφή. Κατά την γνώμη μου είναι ίδια η εμπειρία όλων όσων τον έχουν γνωρίσει.

Πάντως αυτή η προσπάθεια να γίνει αυτό το έργο, αυτό το πρόγραμμα, είχε συγκινήσει τόσο πολύ όλους τους νέους τότε, μαζευθήκατε κάθε Παρασκευή απόγευμα από τις 8 ως τις 10 το βράδυ, συζητήσατε και ο Σπύρης Μουσουρούς, μετέπειτα στον ΟΗΕ, και κάναμε ο ένας στον άλλον διαλέξεις για να ενημερωθούμε ποια ήταν η κατάσταση στην Ελλάδα και τι, αν μας δινόταν η ευκαιρία, ο καθένας στον κλάδο του θα έκανε. Δεν τάγραφα αυτά γιατί ζούσε ο Καραμανλής, ο Ζολώτας, πέθανε ο Κανελλόπουλος. Ο Ζολώτας εντάμεταξυ είχε πάρει τον Δεβλέτογλου στο γραφείο του, που ήταν εδώ μέλος της ομάδας. Και όταν ο Καραμανλής πήρε την έδραση την έστειλε στον Ζολώτα και ο Ζολώτας έδωσε εντολή στον Δεβλέτογλου να γράψει μια έκθεση και έγραψε μια έκθεση αρνητική. «Βρε παιδιά, εγώ αποφάσισα να γυρίσω στην Ελλάδα, δεν μπορώ να τσακωθώ με τον προϊστάμενό μου για να σπρώξω δυο λέγαμε όταν είμαστε σπουδαστές. Θα γράψω ότι μου είπε να γράψω». Μπορεί να το πάρεις και έτσι, εμείς είμαστε ονομαστικοί επιστήμονες, δεν μπορεί κάτι παιδερέλια να μας κάνουν τον έμπειρο και να μας λένε τι να κάνουμε.

Η τελευταία στιγμή ήρθε με τον Παπαληγούρα. Στον προγραμματισμό δεν πρόβλεπε να πεις «Αποφασίζουμε και διατάσσουμε». Πρέπει να γίνουν πολλά νοσοκομεία στην Ελλάδα, πρέπει να γίνουν μεγάλοι δρόμοι, πολλά σχολεία

Ο Ανδρέας Παπανδρέου.

και Πανεπιστήμια. Αυτό δεν λέει τίποτα. Προγραμματισμός σημαίνει τι ακριβώς μέτρα θα λάβεις έτσι που μετά 1-2 χρόνια να μπορείς να φτιάξεις σχολεία, να φτιάξεις δρόμους. Και το ΚΕΠΕ δεν τόκομα ποτέ αυτό. Ο Παπαληγούρας ήταν υπουργός Σινοτομομού και ο Μπούτος υφυπουργός. Το 1963. Είχε γυρίσει στην Ελλάδα από το 1962 ο Μουσιός, που είναι σύγγαμμος του Μπούτου και του τα είπε αυτά. Τον Ιανουάριο του 1963 με απελάθη η βασίλισσα. Με κάλεσε ο Μπούτος κατόπιν παραμβάσεως του Μουσιώ, τότε τον πρωτονώρισα, και μου λέει, «Θέλω αυτά να τα πεις στον Παπαληγούρα». Πήγα σπίτι του. Ήταν άρρωστος με γρίπη, είχε πυρετό, ήταν στο κρεβάτι σε ένα ημιπύργο της οδού Υψηλάντου. Του τα είπα όπως σου τα διηγήθηκα. Ενθουσιάστηκε και μου λέει μόλις βγω από δω θα το κάνω και πρόγραμμα απεφάσισε όταν θαρχόταν σε κάποιο συνέδριο να έρθει σε επαφή και εγώ είχα συνεννοηθεί με τον Μίλλικη στο MIT να τον συναντήσει. Ο Παπαληγούρας ήταν άνθρωπος αξίας, θα μπορούσε να τον χαρακτηρίσει κανείς ως γνήσι. Και κόλληεργεια είχε και κατανόηση, μου ερε κάποι καταποληκτική εντύπωση. Επρόκειτο λοιπόν να έρθει να δει τον Κίβιαν και τον Μίλλικη. Την άνοιξη του 1963 έπιασε η Κυβέρνηση του Καραμανλή πριν προλάβει να έρθει στις ΗΠΑ ο Παπαληγούρας. Έτσι αυτή ήταν η τελευταία πράξη. Μετά, το 1974 ήταν πια οργά.

«Εδώ τελειώνει η μακριά αφήγηση του καθηγητή Ηλία Γυφτόπουλου για τις πρώτες προσπάθειες που ξεκίνησαν στα μέσα της δεκαετίας του '50 μια μικρή ομάδα νέων Ελλήνων επιστημόνων για την οικονομική ανόρθωση της χώρας.

1. Κέντρο Φυσικής και Φιλοσοφίας της Επιστήμης στον Δημόκρειτο, που τελούσε υπό την προστασία της βασίλισσας, η οποία «ενδιαφερόταν» για αυτά, και που αποτελούσε ένα ακόμη σγκώβη μεταξύ των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης

αφενός και Δημόκρειτου αφετέρου, διότι συν τοις άλλοις σε συνεργασία με το Ισραηλινο Βόσκιον του Ισραήλ προγραμματίζε μεταπτυχιακές σπουδές, πρόγραμμα που ενέπιτε στην αρμοδιότητα των Πανεπιστημίων.